

A NAPKELET OLVASÓIHOZ.

TIZENÖTÖDIK évfolyamának második felében a Napkelet nemcsak új lusztrumhoz ért, az idő feltartóztatlan folyása sokkal mélyrehatóbb változás elé állította. A Napkelet címlapján, amely szigorú hagyománytisztelettel őrizte első formáját, megváltozott egy szó, amely mint állandó, fájdalmas memento kiált felénk az elkövetkező számok során, Tormay Cecile neve előtt nem a régi ige áll már, az élet megmásíthatatlan rendelkezéséből nem az szerkeszti már a folyóiratot, aki tizenöt év viharában kormányát biztos kézzel irányította s vitorláit a röpítő szelek szárnyaló sodrába igazította be. A Napkelet nemcsak programot, hanem hitvallást jelentő cím feje alatt ez a mondat áll ezentúl: Alapította Tormay Cecile. Számról-számra figyelmeztet ez a mondat arra a szomorú, de változhatatlan tényre, hogy Tormay Cecile fenkölt egyéniségével, termékeny és tántoríthatatlan szellemével, lángoló magyarságával, kemény akaratával és izlésének csodálatos tapintatával személy szerint nem irányítja, vezeti már a folyóirat szerkesztését. De nevének állandó jelenléte a Napkelet legelső oldalán állandó tanuságtétel és biztosíték arra, hogy Tormay Cecile továbbra is, mindvégig összeforrott ezzel a folyóirattal, amelynek alapításával megvívhatatlan bástyát akart emelni a magyar nemzeti szellemnek s annak az irodalomnak, azoknak az eszméknek, amelyeket ez a szellem hat át.

Tormay Cecile továbbra is állandóan köztünk lesz, velünk marad. Nemcsak a neve, hanem a szelleme is, mindaz, amit az ő egyénisége a folyóiratnak programjává és kötelességévé tett. Tormay Cecile a Napkeletet az országot és nemzetet legbelső eresztékeiben megrázó vihar után, harcok időkben alapította. Köröskörül romok heverték. Még véres sebek marjultak a nemzet testén s a be nem hegedt sebek bíborán frissen parázlott a fájdalom. Ennek a folyóiratnak kettős hivatása volt: felépíteni a romokat, összegyűjteni, új lendületre serkenteni, önbizalmában megerősíteni a magyar szellemiséget, de egyben állandóan ott tartani figyelő szemét az ugrásra készen álló, bomlasztó erőknél s azt, amit nappal fáradtsággal épített, éjjel, ha a sötétség szellemei újra támadásra gyülekeztek, a szellem leggyőzhetlenebb fegyvereivel megvédeni.

Szerepének és hivatásának ez a második része az idők folyamán kissé ellanyhult. Megtompult a védő és küzdő fegyverek éle. A nemzeti szellem nyugodtan haladt a békés fejlődés sínein s úgy látszott, hogy azok a bomlasztó erők és veszedelmes hatalmak, amelyekkel

szemben résen kellett állnia, végkép legyőzve teljes tétlenségre vannak kárhoztatva.

Ma azonban úgy látszik változott a helyzet, a legyőzöttek és megsemmisültnak tartott bomlasztó szellem, a nemzetközi, sőt nemzetellenes törekvések kezdenek felocsudni évtizedes letargiájukból. Hol ügyesen választott megtévesztő lárvák alatt, hol gyakran és egészen vakmerőn kihívó nyíltsággal is próbálnak megint felsorakozni lassan újjáépülő sáncaik közt. Dandáruk egyre nő. Hangjuk egyre bátrabb és magabizóbb. Egyre-másra alapítják az új folyóiratokat s a régi, minden mást lekicsinylő önmagasztalás fegyverével próbálják szellemi álszupremáciájukat megteremteni. A gúny és hazug aláértékelés nyilaival s a kultúrsznobizmus csábító szirén énekeivel harcolnak. A magyar intellektuális rétegek, amelyeknek soraiba is sokszor óvatlanul belopják magukat, nem lehetnek elég óvatos velük szemben.

Elérkezett tehát a pillanat, amikor a Napkeletnek éppen nagy alapítója, Tormay Cecile szellemében és elgondolásához híven újra fel kell vennie programjának kissé elernyedte másik felét: a harcos attitűdöt. És fel is veszi. A Napkelet éppen úgy, mint első időszakában állandóan éber figyelemmel fogja kísérni a magyar szellemi, kulturális és társadalmi élet minden megnyilatkozását. Résen lesz és figyelmeztetni fog minden veszedelemre, amely a magyarságot, a nemzeti szellemet és nemzeti érzést, e megnyilatkozások bármelyikében fenyegetheti. Nem engedi megtévesztetni magát tetszetős szólamoktól. Kiméretlenül harcba száll minden nyílt támadással és minden burkolt aknamunkával és habozás nélkül lerántja a leplet a nemzetietlen célok báránybőrbe bujt farkasairól. Küzdeni fog minden erejével a legnemesebb, legtisztább és legmagasabb szintet kereső magyar szellemiségért és minden olyan törekvés ellen, amely ezt a nemzeti szellemet veszélyeztetheti, bárhol találja is azt.

Nem célja semmiféle maradiság. A nemzeti szellem nem kerülhet és nem is kerül ellentétbe sem a legmagasabb kultúr színvonalal, sem a tudomány fejlődésével, sem a legegységesebb nagy emberi eszményekkel. Modern, tiszta és nagyvonalú kultúrától, a legszociálisabb emberszeretettől áthatott magyarságot akarunk és nem engedjük, hogy a nemzeti öntudatot bárki éppen ezekbe az eszmékbe kapaszkodva kezdje ki. Nem tagadjuk, sőt felkeressük is kifejlődéshez óhajtjuk segíteni a népi erőket, de nem engedjük, hogy a szociográfia divatos felületességeibe öltözött új demagógia a népi erők felkavarásával próbáljon zavart teremteni a saját bomlasztó céljainak könnyebb érvényesítésére.

Eszméket, értékeket óhajtunk termelni, utat és pályát teremteni a magyar tehetség, a magyar szellemiség érvényesülésére, de fokozottabb mértékben és minden megalkuvás nélkül óhajtjuk érvényesíteni a kritikát is. Ez a kritika is kemény és mellékszempontok nélkül fog harcolni kizárólag az igazság és a tiszta meggyőződés fegyvereivel.

Kíméletlenül és fáradhatatlanul fogja keresni az igazságot és ugyanilyen meg nem hátrálón támadja és leplezi le a rosszat, az ártót, akármelyik oldalon találja is. Tehát nem fogja ismerni a pajtáskodó kölcsönös önmagasztalást sem. Nem kiált ki valakit lángelmének, nagy írónak, csak azért, mert egy kávéházi asztalnál fogyasztja vele a feketét. De nem tűri azt sem, hogy bárkit lekicsinyeljenek csak azért, mert nem hódol be szolgálai alázattal a nemzetközi kultúrsznobizmus álfőlényének. Európai lesz ez a kritika, de az igazi európai értékek mértékével és nem engedi, hogy azt, ami irodalomban, kultúrában, szellemiségben nemzeti, tisztán csak ezért a második vonalra próbáljon lefokozni egy ismét veszedelmesen jelentkező hallgatólagos nemzetietlen közmegegyezés. Nem tűri ezt, de a legkeményebb kritikát gyakorolja a saját harcvonalában küzdőkkel szemben is, mert azt akarja, hogy ez a magyar szellemiség csakugyan a legmagasabb színvonalat is képviselje.

Ezekkel a gondolatokkal és e célok keresésének erős ígéréssel adjuk a Napkelet következő számait az olvasó kezébe.

A HUSZÉVESEK KÖLTŐI.

(«Új magyar költők» II. Szerkesztette: *Makkai László*)

A versek.

A költői közügyből az örök lírai magánügy felé való határozott visszafordulás élesen megvonja a határt a húszévesek és az Illyés-Szabó Lőrinc nemzedék között, s mindaz, amit most nyújthatnak, ennek a legszemélyesebb, világtól legelvonatkoztatottabb magatartásának jegyében születik meg. Az elődök szociális pátosza elhalaványult, jellegtelenebb lett és nem egyéb legtöbbjüknél mutatós diszletnél, s csak arra való — vagy alig többre — hogy segítségével az önző költő kilépjen a közösségből, valami nagy szociális pátosza burkolózva és csak önmaga mondanivalói számára kérjen figyelmet. Ez a határozott, önmaga újságai felé fordult líraiság természetesen megtalálta a maga tagadóit: egyesekben határozott, sokszor világnézetileg is színezett társadalmi állásfoglalás jelentkezett, hogy később ez se legyen több élesebb alaphangnál, melyre szelíd és mérsékeltebb dallam épül fel. Az alap-magatartás, a határozott programú líraiság azonban végig változatlan maradt és ami feltűnőbb, hovatovább teljesen elkülönítette költészetüket az elődök költészetétől.

Mik az önállóbb körök ezen a hangsúlyozottan «önző lírán» belül? Mindenekelőtt: a hajlandóság a játékra, a kísérletezés a mutatós pózokkal és valami halvány, valami groteszk hazugság. Megvannak köztük ennek a játéknak formaművészei, ötleteskedői, akik a legmesszebb viszik a verset az értelemtől, egy különös törvényű és éghajlatú álmovilágba. Egyikük apró japáni verseket ír, a dekoratív öltet kedvéért, néhány szép jelző páváskodásáért. A tartalom alábbkerül ezekben a versekben, s egyetlen közölnivalójuk legfőljebb egy fittyethányó dac, nemtörődöm fricska. Másikuk a

zene, az ömlő és hatásos szép sorok, s egy csattanó chanson-point kedvéért formálja ki a könnyű verset. A nemzedék reakciója jelentkezik ebben a játékban, a lelkiismeretfurdalásos, költői plakátstílusban, mellbevágó «Blickfang»-okkal dolgozó elődök súlyos és európai mondanivalóira. Az elődök, akik megtalálták a kibékítő megegyezést a tizenkilencedik század nagyjaiban: Vörösmarty-ig, Petőfiig nyúltak hátra, — az utódok még merészebbek: ez a játékoság már Csokonai kamaszos kérdésese, izomjátéka. És merészebbek még egyben: utat találnak a megvetett századeleji chansonhoz, a kiátkozott «aszfalt-költészethez» és ennek a játékos ötletességű műfajnak tizenyolcadik századi őséhez, a preromantika szenvelgő, állandóan a költőre magára mutató, egy végtelen helyzetdalban mutatkozó költészetéhez. És éppen ezért tetszik nem komolynak, nem belső indítékokból táplálkozó magatartásnak a harmadik nemzedék feltűnő és rendkívül mutatós kacérkodása a halállal: egyszer komolyabban, másszor csufondárosabban, de mindig mélyebb, döntőbb lelki alap nélkül. Halál-líra? Aligha. A dekoratívásra, a játékoságra való törekvés, a valóságtól való szabadulás, a tündéri irrealitásra való áhítózás jelentkezik csak ebben is, mélyebb belső gyökerek nélkül. Ez az elomló szenvelés, ez az ismét csak játékos emlékezés az alapja a nemzedék gyerekkor utáni kívánczóságának, a garmadával található gyermekkor-verseknek is. Az erős és akaratos hajlam az élet valóságos hatalmaival való szembeszállásra mutatkozik meg bennük, — s ugyanakkor megint az önfeléd tetszergés a szép és hatásos pózokban. A hajdani kisgyermek, — most már a vers-kézirat fölé hulló hajszálú költő — gyengéd és jóleső emlékezéssel fordul vissza az elhagyott tájra és keresi azt, amire csak ő kíváncsi — s milyen arisztokratikus ebben is! — a hangulatokat és nem mostani valója forrásait. Mi ez a költői, ez az alkalmazott gyerekkor? Egy-egy táj, egy-egy novellisztikus hangsúlyu emlék, egy-egy arc. Soha költészetben az elhalt és élő családtagok ilyen szép számmal nem jelentek még. A kötelező lírai apa és anya mellett megjelennek a nagyszülők, a nénék, a hugok, a bátyák, a korán elhalt kistestvérek, körülbelül olyan eleven követelőzéssel, mint az elődök verseiben a gondolatokat megelevenítő munkások, parasztok és házmesternék. A költők hangsúlyozzák a magánügyet, maguknak tartják meg ami közölnivaló van egy-egy családi arcélben vagy elmosódó tájrészletben, s a közönség felé ismét csak a pózt mutatják, mint előbb is a halál-versekben. Ez a halál és ez a gyerekkor: tarka, csodálatos hazugság és a legszívszorongatóbb halálfélelem is kérdés csak a szavakkal, a találekony fantáziával, amely érdekes ellentmondásban a tartalommal, vérbő életteljességgel mutogatja föl a morbid kellékeket — egy-egy lábszár-csontot, egy-egy oszló koponyát és kamasz tréfával úgy játszik a földi maradványokkal, mint Hamlet sírásója, — de mindenesetre kevésbé filozófikusan. Ez a líra itt már-már ismét chanson, s point-jei, amilyen elragadók, olyan élénk cáfolatai a «halál-költészet» mélyebb, lényegbe, lelkiismeretbe vajúbb gyökereinek. Ezen a ponton aztán megdől a nemzedék egyetlen szembetűnőbb találkozási pontja az emberi lét döntőbb, metafizikusabb titkaival. A játék tovább követeli jogait és a nemzedék költészetének önállóbb körei a szenvedélyesen védelt líraiságon belül, ebben a három nagyobb területre szakadó játékoságban majdnem hiánytalanul benne foglaltnak.

Eredmények? Elég legyen egyelőre az elfordulás az elődöktől, az elődöket foglalkoztató gondolatköröktől és a vállalkozás egy tisztán «lírai lírára». S ha ennyi elég is mint egy alig-elindult költőtársaság saját jegye

és pár esztendő pályájának eredménye, — ma mégis nagyon izelítő csak, jelentkezésnek benyújtott névjegy. Tetszetős, érdemnek felmutatható eredmény, — de következtetni belőle kilátástalan. Mindenesetre igaza van *Makkai Lászlónak*, a nemzedék bemutatójának, hogy mindez — romantika. Egyelőre azonban beláthatatlan, hogy ez a romantikus indítékú költészet fölszabadul-e nyomasztó külsőségeitől, vagy őszinteségében is fenyegető őszintétlenségétől? Ezek a föltakaró, mélyreutató versek rendszerint nagyon keveset mutatnak a költő igazi világából, és ha jól figyelünk a megvesztegető kulisszák mögé, alig tudunk meg többet egyik-másikról, hogy romantikus hevülésükön és morbid letargiájukon belül szenvedélyes vérmérséklet lecsapódásai egy-egy versük és sokuknál azt, hogy a dekoratív kellékek mögött kultúra van, igazi, de vérbélien egyéni eredményekkel nem biztató kultúr-ihletés.

Ha a versekről mint költészetről nem lehet határozottabbat mondani, — a formáról pontosan le lehet olvasni ennek a költészetnek azokat a jeleit, amelyek nagyjában változatlanok maradnak később is. Elsősorban az éles szembefordulást a szabad verssel, a kötött és szigorú formák kultuszát szinte már egészen a parnasszien elvontságig. Aztán a prózai kifejezés-mód ötletes és sima, semmit sem erőltetett beleszorítását ezekbe a zárt, erős törvényű formákba. S mint egészen különös jelenség jelenik meg náluk a könnyebb, játékosabb tartalom és a nehéz, problématisztikus forma ötvözöte. A magyar költői nyelv náluk már majdnem teljesen «költőitlenedett», és éppen ebben lett a költő legjobb, legmegbízhatóbb eszközévé. Újdonság bennük a pátoszt kívánó és a mult tanulságai alapján pátoszt megkívánató témák eljátekosítása, s ez a pátosz tűnik el aztán szinte nyomtalanul a nyelv kezelésében. Eredmények? Elégedjünk meg ennyivel is, a fejlődés beláthatatlan és egyelőre körvonalalaiban is nehezen kitapintható.

A költők.

Érdemes sorravenni a költőket egyenkint is, — a kötet verseiben megmutatkozott együttes eredmények megerősítésére vagy cáfolatára. S egyenkint mintha a költők többet mondanánk, mint együttesen. Sorukat — inkább mint előfutárok — *József Attila*, *Szemlér Ferenc* és *Horváth Béla* nyitják meg, szorosan együvé tartozóan képviselve az elődöket. Közöttük a nemzedékkel legtöbb közös *József Attilában* van, legkevesebb *Szemlér Ferencben*. A legmagányosabb nemcsak hármuk, hanem valamennyiük között *Horváth Béla*. A szociális elégedetlenség mérsékelt keserősége, visszatartott hevesége, komor és rendkívül őszinte, sohasem engedő őszintesége *József Attila* nyomán megvan *Forgács Antalban*, *Vas Istvánban* és *Zelk Zoltánban*. A *József Attilánál* még lázongó, keményebb és világnézetibb gyökerű ellenszegülés a hazug társadalomnak (és ezt a *József Attilát* az összeállító mintha meghamisította volna, a nemzedékhez idomította volna a gyűjteményben!) *Forgács Antal* verseiben elgyengül, általánosabb színeket kap és valami humanisztikus, nyárspolgáribb fájdalomba csap át. *Vas Istvánnak* már alap-magatartása az elégia, a nyújtott, olvadó panasz és a félnék szatíra, megszórva mérsékelt bölcselkedéssel, alapos és sohasem hivalkodó kultúrával. *Zelk Zoltán* távolodik a szociális költő magárávallalt pózaitól, és tájékozódása egy tisztára dekoratív költészet felé még bizonytalan fejlődést sejtet. *József Attilának* nyomain indult el *Radnóti Miklós* is, aki a leghiánytalanabbul mutatja meg önmagában a felelős ember szerepét

a világmindenségben és valamennyiük között legőszintébben, legtisztábban hozza a természet, a táj, a búkólikus hangulatok szépségét és belső jelentőségét társai idillikusan játékos pózai közé. Szemlér Ferenc pusztulást sirató, erősen spengleres és irodalmias keserősége már az előző nemzedékben is időszerűtlen volt, és költészete alig illik a húszévesek közé, ha a természetet újabb verseiben férfias, emlékező ellágyulással idézi is verseiben. Hatása Erdélyre lokalizált: a színtelen és nagyon jelentéktelen *Koós-Kovács* István jár a nyomában talán, az irodalmias, mérsékeltebb őszinteségű hangulatokban pedig *Kiss* Tamás és a szelíd reminiszenciákat közvetítő önálló formaművész *Képes* Géza. Horváth Béla örökké időszerűtlen és örökké időszerű kozmikus pátosza és angyali közvetlensége, amely sikerülten és hatalmas költői lélekzettel adja vissza egy magyar Claudel forrongó látomásait, *Rónay* Györgyben talál társat és sokban követőt, aki azonban egyelőre inkább a kultúra mint az élmény felől közelíti meg nagyszabású lírai feszültségű témáit, mindig a forma és a mondanivaló esztergályozott, hibátlan és megragadó összhangjában.

Ezek az elődök és a közvetlenebb utódok. A nemzedék fordulatát minden erényében és különállásában *Jékely* Zoltán mutatja meg, aki sokban — *Weöres* Sándor mellett — a nemzedék legtöbb tagjára elhatározó hatással volt és van. A gyerekkor felködlő emlékei, a rettenetes és mutatós halál, az erős hajlandóság a parnasszien pózokra, az örök lírai költő hosszúhajú, csokornyakkendős, vakmerő bátorságú és csukott szemű merészségű szobrára benne szinte hiánytalan együttesben van meg. Egy-egy verse kiskatéja lehetne a nemzedék felsorolt mondanivalóinak, olyan hiánytalanul közli mindazt, ami valamennyiük közölnivalója. Különös, materialista fényű metafizikája, elsőrangú versművészete megmutatja mestereit és példaképeit is — akik rajta keresztül hatnak társaira — *Villont* és *Apollinaire*-t. *Weöres* Sándor a megváltó játékot testesíti meg; szinte a vakmerő versírásnak, az akasztófahumornak és a szavak, a meztelen ritmus kevéért lett versnek költője; — nehezebben követhető *Jékely*nél, bonyolultabb és tetszetősebb is egyúttal, és minden valószínűség szerint a legtöbb kifejlésre váró lehetőséget hordozza a nemzedék költői és versírói között. A vérbeli lírai alkat emeli melléjük *Toldalaghy* Pált. Nála a gyermeteg szelvelgés, a friss és gyengéd táji színek, a természet egészséges szembeszegülése a morbid, fin de siècle támadásoknak az idillnek egészen különös fajtáját teremti meg. Ha *Jékely* a halál-költészet propagátora, akkor ő a gyerekkor prosperói visszaidézésének költője. Amit ők hárman nyújtanak, külön-külön, halványabban egyesíti költészetében *Dsida* Jenő, mindenestre a legtöbb mesterségbeli tudással az egész nemzedékben, amelybe végeredményben alig-alig tartozik bele. Az erdélyi *Kiss* Jenő verseiben a búkólikus lágyság eltűnik, a játék megkomolyodik és az időtlen tájhangulatok helyébe jellegzetesen erdélyi falusi tájak lépnek, és mélyükben a költő már nem a versért, hanem a rábizott emberi feladatért felel. *Jankovich* Ferenc a legkiismerhetlenebb valamennyiük között: a nagy lírai lehetőség ez a költő, aki mindent tudhat, mindenre képesnek mutatkozik, szinte azt mondhatni ennek a nemzedéki tétlen líraiságnak fölszabadítója lehetne. Versei a kötet átlagához mérten gyengébbek, az egyik azonban — *Epilógus* a címe — meglep férfias, kemény határozottságával, feszülő energiájával. *Hajnal* Anna, a sok férfi között az egyetlen nő, szorgalmasan tapossa a *Kafka* által előírt utat, vonzó és különös pánerotizmussal, de mindig izléssel, mindig mértékkel. Utánuk

pedig a játékosok és az ígéretet jelentők néhányja : a japáni finomságú Varró Dezső chansonos versei, *Devecseri* Gábor aszfalt-humora és kamaszos készületlensége, *Takáts* Gyula érezhető Weöres-reminiszcenciái és *Rónai* Mihály András pesti érzelmessége jelentik a nemzedék legjobb átlagát.

Az összeállító.

Antológia, huszonegy költő : a vállalkozás merész és sikerült. Nagyjában mindenki benne van, ha a közölt versek érezhetően az összeállító és bevezető *Makkai* László elméletét igazolják is, néhány esetben a költő igazi arcának észrevehető meghamisításával (József Attila). Az egységes benyomás azonban így is majdnem hiánytalan és az egész kötet fölött a megelőző antológiát (amely az előző nemzedéket mutatta be a közönségnek és a diákságnak), összeállító kitűnő *Vajthó* László megfontolt, hibátlanul és megbízhatóan szelektáló ízlése látszik.

Thurzó Gábor.

Móricz Zsigmond : Betyár. (*Regény. Athenaeum.*)

Cifraszűrben, aranyrojtos patyolat gatyában, egyszál feketesubás, baljós kísérotárssal maga mögött : mint egy idegfeszítő karneváli játék főszereplője, úgy jelenik meg a milkenium évében egy alföldi grófi kastély úri intimitású vacsoraasztalánál a váratlan vendég : a betyár. Anakronisztikus jelenség, hiszen ötven esztendeje is elmúlt már a Rózsa Sándorok idejének. Pedig amit csinál, nem játék. Komoly betyárügy : pénzt akar. Meg is szerzi, már nála van, futhatna vele, — amikor eleven vérré sustorodik a könyv papírján a jelmez romantikája : a betyár helyetigazít magának a vacsoraasztalnál, leül s a szoborrá dermedt borzalom közepette nyugodtan enni kezd. A valószínűtlenségig felcsigázott, hipnotizált percek izgalmából mint a villám, úgy csap ki egyszerre a tüzes feszültség : Dea, a fiatal vendégasszony, a gróf fiának a menyasszonya, jegesen-forrón felhullámzó, vakmerő kíváncsiság spontanságával megszólítja a betyárt. A meztelenkard-szavak felfejlődő párbajában folyvást hevülő, mélyülő jelenetnek az alján rejtelmes erotika fülk s a betyár arcán elcsattanó, halálraszánt asszonyi pofonnal a végén : beretvaélen táncoló, szemfényvesztően villodzó játéka az egész

a valóságosnak s a hiába-hihetőnek. Ez a könyv első fejezete.

Mégis, az olvasó a második fejezetnél kezd csak igazán lélegzet után kapni. Az egész betyár-jelenetből a pénz volt igaz csupán s a pofon; a többi az volt valóban, aminek látszott : életre-halálra álcázottan is karneváli játék ; a betyár maszkírozott betyár volt, valójában egy keserűségektől szédülő, nyomorúságtól megtaposott vasúti munkás, aki ötödnapra a «rabolás» után a falujába megy haza, apró árváihoz, apjához, anyjához. A regény sérültlábú, balogkezes, erősen bandzsallító alkatának — torzóként mesterien szép törzse ez a fejezet, a sárbavesztett falu nyomorúságának, a nyomorúságba-sárosodott szegényparaszt otthonának fantasztikusan egyszerű, hördülésig élet-eleven lidércálm-valósága. Az aranyrojtos betyár-virtus után kiheverhetetlen sérelem esik az olvasó hiszékenységén — a főhöst illetően — ezzel a fejezettel; de még bízunk a kéz erejében, amely mindezt *így* varázsolta elénk.

A harmadik fejezettől kezdve esik szét egészen a regény. A bűvészkéz munkája egyre pongyolább, sikerében egyre több a véletlen ; a jelenetek tagolódása, az alakok mozgása ötlet-szerűvé válik ; mozgásuk indítékai erőltetettek, megokolásuk nem egy-

szer ellene mond önmagának és utólagosan szükségessé vált, rontva-magyarázkodó fejtegetésekre kényszeríti a fáradttá türelmetlenedett szöveget. Dea, a jövődő grófné, a betyárról álmodozik, vitázva a rejtelmes vágyakkal, de a hatalmukban már menthetetlenül. A betyár, a régi paraszti sorban jól elrejtőzött Avar János — akinek már az olvasó is csak jobbra-érdemes, hiába-keserű — és Deába szerelmes paraszt-voltát hiszi el, — egy vérbefojtott, örökké-tragikusán kislélegzetű falusi zendülés végezetén újra ellöki magát a falutól. Míg a távoli kastély körül a betyárhistoria nyomozásának megbocsáthatatlanul kezdetleges, lazaságában szatirátlan rajzát figyeljük, Avar János — nem tudni hogyan — megjelenik a kastélyban ismét, most már igazi mivoltában. Tudjuk, elhisszük neki, hogy Deáért jött, ez így is van rendjén, csak éppen azt nem tudja elhíttetni velünk többé az író, hogy Avar János ezt meg is teszi. Ezért marad feloldott várakozásunk mellett is ellentmondásra kényszerítő, kurtán kicsengő félakkord az egymást-talált két ember egyetlen ölelése — a «Sárarany» rettentő markolású, fergetegesen elzúgó záróakkordjára emlékezősünkben! Dea megmérgezi magát, élet-halál között hagyjuk a regény végén, Avar János Amerikába megy; — és most következik a legrosszabb kiábrándulás mindenkől: a kimaszkirozott betyárkodással szerzett pénz mögött egy embermentő vállalkozás áll, a hazából szökőfélben levő kivándorlókat összegyűjtő, hihetetlenül furcsa, lehangelőn bizarr apostol-figura: Vidra úr, egy volt kocsmáros, a fekete subás betyárkísérő.

A regény rengeteg pongyolaságán túl — stílusbeli és strukturális pongyolaságán egyaránt — mégis mindig ott érezzük egy elromolhatatlan, pihenő erő lappangó, magvas

izgalmát, amely éppen így, hanyagságában csaknem túlcsoorduló helyenkint. Egy heverő oroszlán nyujtózkodása a sok elnagyolt, félbemaradt, vagy túlkerült mozdulat; egy-egy acsarkodó szájrándításánál királyi vad nagyszerű foga villan s igazi mondanivalóinál az ő hangja minden hang, akár bömböl, akár morog, mert haragszik.

Molnár Kata.

Berzsényi Dániel költői művei.
A Magyar Tudományos Akadémia irodalomtörténeti bizottsága megbízásából kiadta **Merényi Oszkár dr.**

A magyar irodalomnak eseménye van: *Merényi Oszkár dr.* kaposvári tanár, a kiváló esztétikus és irodalomtörténetirő, kiadta *Berzsényi Dániel minden költői művét.* A kötet a kaposvári Berzsényi Társaság támogatásával a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában jelent meg, a költő halálának százéves évfordulójára. E kiadás hozza először — egészen — Berzsényi drámatöredékét, *Kupa támadását* (harmadik kidolgozás), a függelékben még néhány Berzsényinek tulajdonított verset találunk s népdalgyűjteményét. Merényi Oszkár egyébként teljes Berzsényin dolgozik s a következő kötet nemsokára szintén megjelenik. A dolog nehezén azonban az első kötetben esett túl a szerző s ügybuzgó fáradsága, lelkiismeretes gondja, mely a kiadás minden során oly jólesően érzik, már most a legnagyobb elismerést érdemli meg. Végre világosan magunk előtt látjuk legnagyobb ódaköltőnk kritikai kiadását. Eddig a Berzsényi-versek a Toldy-féle kiadásban voltak közkezen, e kiadáshoz pedig sok szó fért, minden érdeme mellett. A kérdést ezideig nem tisztázta senki: Merényi Oszkár az első, aki végre világosságot vetett e homályba azzal, hogy az összes fennmaradt kéziratok, kiadások s az általa felfedezett hiklai

hagyaték egybevetésével megközelítette a Berzsenyi versek végleges hitelű formáját. Megközelítette, ezt éppen a szerző szerény óvatosságára gondolva írjuk le. De valószínű, hogy mindaz az újság, mely e kiadásban érthetően meglep és izgalmasan foglalkoztathat minden szakértőt, a legszigorúbb ellenőrzéstől is hitelesítve megy át a köztudatba. Egyelőre Merényi Oszkár vetélytárs nélkül áll e kérdésben, kritikusan jó idő múlva szállhatnak vele perbe, ha ugyan erre alkalmat találhatnak, mert aki Berzsenyi Dániel verseit most kiadta, a leglelküimeretesebb, legfinomabb szellemű egyéniségek közül való, könyvében benne van a sok tépelődésnek, megfontolásoknak egész története; az amit ő igazított, egyeztetett, nyilván alapos tények alapján történt s ahol a legkisebb valószínűtlenséget vagy dilemmát sejtette, mindjárt sietett erre a figyelmünket felhívni.

Szerencsére, legalább a nagy versekben, nincs jelentékeny változás, s így lényegileg sértetlenül élhet tovább bennünk a *Fohászzkodás*, *A magyarokhoz*, *A közelítő tél*, *Életfilozófia* régi alakjában, szépségében. Mert bizony a kevés módosításnál is fájdalmasan szisszenünk fel s úgy hat a csak betűnyivel más szöveg, mintha elevenbe vágnának. Berzsenyi már vérünkkel vált néhány remekében s akarva sem tudnók ezeket másként tudni, legalább mi, régebbi generáció nem, minden okos érv ellenére. Ime, néhány példát izelítőül. *A felkölt nemeséghez* c. órában *Míg hérió bíborsüveg* olvasandó «Míglén hősi bíborsüveg» helyett. A sor nem a vers fő útvonlatában van s ez az óda egyébként sem rögződött meg egészen könyv nélkül a köztudatban. A *Levéltöredék barátnéhez* c. versben, a harmadik strófában e helyett: «A képzelődések álmába merülök», ezután ezt kell olvasnunk: *A képzelet égi álmába*

merülök. Ilyen apró eltérést még diktál nem egyszer Merényi Oszkár kiadása, egyéb árnyalati különbségekkel. Talán csak *A közelítő tél*-ben kapunk olyan változtatást (egyetlen szót), mely már az iskolában beidegződött kifejezést szorít ki. A harmadik strófában nem «Nektár», hanem *bíbor* thyrusok a helyes.

Eddig egy kiadás sem közölte *A magyarokhoz* c. óda korai változatát (így kezdődik: Romlásra indult hajdan erős magyar!), Merényi közléte a jegyzetekben. Érdekesen mutatja a magát folyton javítható tökéletesítő Berzsenyi egyik, három strófával még bővebb ösfoglalmazását. Mennyit változott lassú simítással ez a vers, elég egy strófáját szembesítenünk.

Régebbi szöveg:

Elszórja, hidd el, számkivetett ősi
Erkölcöd átka s mostani veszni tért
Romlott fajultság, s nemsokára
Ércfalain vipérák süvöltnek.

Mai szöveg:

Elszórja, hidd el, mostani veszni tért
Erkölcöd: s odok vipera fajok
Dúlják fel e várt, mely sok ádáz
Ostromokat mosolyogva nézett.

S egyet a toldalékstrófák közül:

Átok reátok, Harpya fajzati!
Erkölcseinket vesztegető fenék!
Fessen le hív Gvadányi tolla,
Nemzetemet csúfoló bolond korcs!

A kötet elején Berzsenyi költői pályáját, egyéniségét, világnézetét, költészetét, költői sorsát elemzi Merényi Oszkár nagy erudícióval, szinte áhítatos lelkesedéssel. Nem monumentális képet fest a magyar ódaköltészet gigantikus alakjáról; mintha szentségtörésnek érezné itten a nagy, széles szavakat, a páthosz, a fenség legnagyobb mesterével kapcsolatban. Amit ír, inkább csipkemunka, rész-

letrajz, ötvösmesteri gond, finomság netovábbja, de érdekesen hat éppen Berzsenyiről szólva Merényi szinte szóról szóra követi, izleli Berzsenyi költői anyagát s egy sereg igen értékes vonással teszi gazdagabbá a költőnek köztudatban élő portréját. A négy nagy fejezet után a kiadástörténettel számol be. Ez a rész maga külön kis kötetet tenne ki. (A kötet végén a jegyzetek több mint száz oldalt foglalnak el.)

Nem győzünk örülni ennek a könyvnek s gratulálni a jeles szerzőnek, aki hosszú vidéki évek robotos napjaiból, éveiből is meg tudott magának takarítani annyi időt, hogy ezt a szép munkát tető alá hozza. Teljesítményének sikere bő jutalom lesz egy életre. Várjuk a következő kötetet is, Berzsenyi prózai dolgozatait, levelezését, hasonló mintaszerű gondozásban.

Vajthó László.

Friedrich Schreyvogl: Grillparzer. Két kötet. Fordította Schöpflin Aladár. Budapest, 1936. Franklin.

Nem érdektelen, de indokolatlanul szokatlan a jónevű osztrák szerzőnek e magyarra fordított műve. Grillparzeréről, a nagy bécsi tragédiáról szól. Életfolyamatát, műveinek külső körülményeit, sikereit, bukásait, elismertetéseit és mellőzéseit adja. De a mód, ahogyan mindezt a szerzőtől kapjuk, kissé különös. Nem tudományos munka, hiszen erre az író nem is törekszik. Akit érdekel, annak a lexikonokban és monográfiákban mindig utána kell néznie, hogy ne fusson el az időtől, a kortól és az évszámok szerint is tudja, körülbelül mikor és valójában hogyan is történtek Grillparzerrel az események. De a regényes életrajz divatos műfajához sem tartozik e munka, annál az egyetlen szerkezeti hibánál fogva, hogy nem regény. Schreyvogl ugyan megpróbálkozik egy-egy vezéreszmével, általá-

nos gondolatokkal, lelki motívumokkal és problémákkal, de egyetlen egyet sem tud végigvezetni. Elsikkadnak azok a keze között. Így ez a kétkötetes mű csak a nagy alkotó jelentékegyebbnél látszó életmozaikjainak egymásmellé rakása. Sokszor még az idő sorrendjét sem követi a maga megkívánt hűségével.

Pedig éppen Schreyvogl művének elolvasása után érik meg az olvasóban a gondolat, hogy Grillparzer feltétlenül regényhős. Sötét, félelmetesen lehangoló annak a bécsi lakásnak a képe, melyből a tragédia-író pályája elindul. Rémképeivel viaskodó anya, aki éppen úgy öngyilkosságba menekül szenvedései elől, mint a legkedvesebb fivér, az első emberi megbotlás után. A másik fivér meg esztelen kalandokra vágyik és az élet egyik szakaszán ugyanazok a rémségek gyötrik, mint egykor a régen halott édesanyát. Grillparzer képzett jogász. Mennyit küzd, míg diploma van a zsebében és milyen nehezen kap állást, nagyon kicsi, kemény kenyéret. A leglelküimeretesebb hivatalnok és a ranglétrán mégsem tud előbbrejutni; a világhírű író ünnepeketetsekor is csak albérleti szobában fogadhatja a császár követeit. S amikor fölfedezik és az élet napos oldalára kerül, nem tud igazán örülni. Az a tragikus lélek, aki a létnek csak szomorúságai iránt fogékony. Rokonszenves jelenség, társaságok ünnepeit hőse, hölgyek eszménye és mégsem szerelmes soha. Sokat szeretett, de egyetlen nem, mert a szerelemben teljessé levés és feloldás óráiban nem a hősit, a nagyot és az örökkévalót látta meg a nőben, hanem azt, ami gyarlóvá, csak földi emberivé törpíti. S a kortársak is?!... Voltak, akik társai, részesei voltak a szellemben, de az élet útján sohasem a nagyok és a lélek szerint való rokonok követik az embert, hanem azok, akiknek mindig kell valami bálvány, hogy tömjé-

nezzék, szolgálják, mert ezzel kap célt és értelmet a maguk kicsi élete. Aztán csak elkövetkezett a drámaírónak elkerülhetetlen bukása. Aki az esti szórakozását kereső közönségért van, annak számolnia kell a sikertelenséggel s Grillparzer egyszerre csak azon veszi magát észre, hogy barátok és ellenfelek, hívek és ócsárolók közepe is helyrehozhatatlanul egyedül van. Mert ő is fantomokat kerget és az önfeláldozó női lélek, aki halkán, tapintatosan és szinte észrevétlen követi minden lépését, csak olyan, mint a város, melyben megszoktuk az életet, vagy a kenyér, amit minden nap megtörünk. Egyedül, — mert a neveltfiú meghalt, az, akit belül meggyilkolt apasága minden melegevel szeretett és aki kicsúfolta, mikor egy pillanatra szürkülő fejjel és fáradozó térdekkal a friss tempójú Amerikába vágyakozott. Mit is keresne már ő ott? — Valóban mit keresne már ő ott? ! S szép lassan beteszi maga mögött az élet láthatatlan kapuit. Csak magának dolgozik, mert az írás kényszer. S várja a halált. Sokáig kell rá várnia, addig még mindenféle rendjellel és címmel aggatják tele az ártalmatlan öreget és meg kell érnie azt a fanyar elégtételt is, hogy elskatulyázták és fogalom lett. Csak fogalom és vajmi kevés köze van már az élethez. A nevető bölcsek gúnyos derűjével mosolyog meg mindent, de ez a sok-sok esztendő valamire mégis jó volt: az utolsó órákban megtanul imádkozni. Lehet, hogy ez hiányzott ebből a tragikus életből: Isten közvetlen közelsége.

Mert tragikus Grillparzer élete és hány izgalmas és tanulságos mozzanata van még ennek a gazdag folyamathoz! Kár, hogy Schreyvoglnak tolla alól csak bágyadt kis képek kerültek ki belőle.

Magyar vonatkozásai miatt olvasóinkat közelebből is érdekli Grillparzer élete és műve. A magyar

arisztokráciának több tagja volt ismerőse, sőt barátja, járt földünkön, témát történelmünkéből is merített. Szerző nem hallgatja el e magyar kapcsolatokat, ha ezeket nem is mindig a tárgyilagosság és igazság szellemében teszi közzé. Félreérthető például az a néhány mondata, amit D. Seilern Crescenciáról és Széchenyi Istvánról ír, aki szívesebben tölt több éjszakát egymásután a kaszinóban, mint egyetlen hajnalt hajófedélzeten, hogy a napfelkeltét nézze. Azután meg nagyon bizonytalan az egész Bánk bán-probléma megfogalmazása. Schreyvoglnak feltétlenül ismernie kellett a német kritika elfogultságát ebben a kérdésben. Erre vall nagyon elnagyolt véleménye, amely mögül csak ki kell olvasnunk a kevésbé jóindulatú bírálatot. Pedig nem lehet vitás, hogyha Grillparzer többi tragédiái nem is, Bánk bán-ja feltétlenül háttérbe szorul Katona műve mellett.

Egyébként is a bizonytalankodás jellemzi Schreyvoglnak, valahányszor kényesebb területre siklanak mondanivalói és e két kötet elolvasása után valóban nehezen tudnók megmondani, vajjon «a legnagyobb újkori tragédiáiról» védőirata, vagy e vélemény józan és szigorú bírálata-e ez a munkája. De a szerkezeti és a részlet-hibák ellenére sem tagadhatjuk meg a műtől, hogy érdekes olvasmány, amit közönségünk számára különösen fokoz Schöpflin Aladár stílusos fordítása.

Dénes Tibor.

Molnár Kata: Nyári közjáték. Franklin Társulat, 1937.

Márta, alig-érettségizett fiatal leány, egyszerűen utánautazik annak, akit szeret. Lebogó steppe-tűz természet ez a nyurga kamaszlány, polgáribb, szelídebb, de éppen úgy máglyasorsra váró testvére az önmaguk vérmérsékletében eléggé regebeli boszorkányoknak. Érettségi ajándéka ez az

utazás, igazi értelmével és kockázatával nincs is tisztában. Ellobog Borbolyavárra, első föltűnésével fölgyujtja maga körül a gyanakvó, rosszszájú, begubózott borbolyavári világot, kiszabadítja ártatlan-kacérságával, másságával a városba szorult, eltokosodott eleve-romlottságot és egyenlőtlen harcban összeütközik vele. A szerelem fiatalembere Szigeti Gyurka, és amikor Márta a harcban vesztes marad, nem az ifjút veszti el, hanem önmagát nyeri meg: lángolásában nemes érc olvadt ki, értékes és pompás asszonyi egyéniség, aki maga teremtette meg világát és aki mindenki segítsége nélkül vetette át magát a kamaszlányt és az asszonyt elvlasztó árkon. Végigéli Borbolyaváron az ébresztő szerelemnek *valóságos* kalandját és annak *tükörképét*, végigéli mindazt, ami *megettörténik*, nyersen, komiszul, okosítón, — és végigéli mindazt, ami *lehetett volna*, a giccset, a fantáziát, a képzelgés múló fertőzését. Ahogy jött: ellobog és akit testében magával visz, más valaki már. Asszony, tapasztalatlan tapasztalatokkal, megpróbált étellel.

Márta borbolyavári kalandját elmondó regény olyan egyenletes, mint egy telt, harsány kiáltás. A történet egyetlen mondat, pompásan egyensúlyozott, meglepő arányérzékkel skandált mondat. Az író, aki másodszor jelentkezik benne regénnyel a közönség előtt, — a szerkesztésnek, a mondanivaló mesterségbeli adagolásának ritka mestere. Az ilyen, külsőségeiben semmi-téma legtöbbször a legkeményebb próba. A témaanyag: a test és lélek ellenőrizhetetlen pillanata a kamasz és a felnőtt között, — egy novellára, kisebb novellára alig elegendő; a fordulatot megfogni és érzékeltetni félsorokban is lehet. Nem egyszerűen pubertás-regény ez, lassú ébredés, lassú józanodás és lassú fokozatos átmenet: a regény magának a közvetlen átme-

netnek a regénye, az időváltás másodpercének története. A borbolyavári kaland mondanivalója erről az egyetlen pillanatról szól. A regény sorsa tehát azon dől el: tud-e ez a «pillanat» valóban pillanat maradni, nem mosódik-e el, nem simul-e el? A pillanat ébredő, döntő lelkiállapota a regényben sem lehet több és hosszabb s így a regény szerkezete sem lehet más, mint egy belsőleg kitellő, állandóan gazdagodó és emelkedő hangsúlyú kiáltás. Molnár Kata éppen ezt tudta visszaadni: ez a szemre egyszerű, kedves és kellemes történet, amely magvában az idő kérdésének egyik alig-ismert képlete, megmunkálásában is az időnek ez a képlete tudott maradni. Egyetlen harsány kiáltás, akár egy tavaszi ébredés után: eleje és vége között egy élet dőlt el. Márta rálépett készülődő, belül gyürköző kamasz-álomélete után a ráváró valóságos élet tulsó szakadék-partjára. Sehol semmi kisiklás, a kiáltás töretlen volt, az írói lélekzetvétele ritka szerencsés mesterműve.

Molnár Kata Mártájának kamasz-álomélete egyszerre kettős. A regény mondanivalójának, konstrukciójának igényessége ezen az ellenpontozás-szerű kettősségen dől el véglegesen. Az egyik álom-élet a kamaszker természetes révülete. Borbolyavár különös, avatag, mézeskalácsot rejtő régies dobozok városképeire emlékeztető festőisége fogja körül ezt az álmot. Márta minden lépése merő valószínűtlenség, mert kihívó, mert az elképzelhetőnél többet, merészebbet, lehetlenebbet megkísértő. Ahogy Márta kamasz-lelke Borbolyavár besüppedt házai, avas erkölcei között csapong, csúfondáros, bőrében nem férő, hol pucci koboldossággal, hol meg telivér, shakespearein olívia-i dáma-kényességgel: maga az álom, egy réveteg, egyszer elérkező — felelőtlen, nagyon sötét ösztönmélyből

kormányzott — idő. Ez a bontakozó, a kamaszság területenkívülségét a regényben mégegyszer, szinte egy nyárra sűrítetten megpróbáló szerтелenség csupa irrealitás, kihívás. És mégis csupa egészség, napsugár, delikát izesség. Borbolyavár frissen él benne, a borbolyaváriak hallatlan szemléletességgel űzik gyanakodó, ellenségeskedő, botránkozó életüket. A szerelem — s ennek a szerelemnek patakbuvasa a fölkinálkozás, valomás, szüzi visszahúzódás, félelem, kíváncsiság között, — maga a fogható, az érzékletes valóság.

A másik álomélet — a valóban csak álom — Márta borbolyavári kalandjának égigcsapó giccsességű, lán-goló dagályú tükörképe a képzelgés mindent fölnagyító víztükren: csupa álom-kulissza, álom-filozófia, szikrázó hazugság. Márta szerelme a valóságban egyoldalú szerelem. Egyoldalúan követeli a maga számára Szigeti Gyurkát, ezt a hallatlanul értéktelen vidéki aranyifjút. Maga sincs tisztában, mi az, ami feléjeviszi: igazi érzés-e, vagy kamasz-lelkendezés? Mit tud egyáltalában róla? Egy mondatban felel: azért szereti, «mert nagyon szép». Ez a fiatalember nem több, mint egy hibátlan férfi-nyak, egy hibátlan férfi-áll, s nem szereplője, hanem ürügye Márta szerelmének. A borbolyavári álomélet második, csak-álmom szólamának két szereplője, Ébner Karolin és Máriaó: Márta és Szigeti Gyurka alakjának és kapcsolatának vágyálmom, holdkóros fölnagyítása. Ébner Karolin az a Márta, akinek az én-személyben ellobogott, elkialtított történet hősnője magát képzele: érett asszony, tele mérséklettel, kultúrával, érzékiséggel, tigriskörmökkel, mélabúval és fenköltéssel, tele holdfényvel és ragacsos érzélgésséggel. Máriaó pedig — az, aki a szerelemben Szigeti Gyurka

lehetett volna, — a szép állnak és nyaknak átlelkesítése: örök page, örök zászlótartó a kamaszlány-álmom mellett, maga a «leányálmom». Ez a vágyálmom-hős és hősnő pergeti le aztán a valóságban megtörtént «kalandnak» — vágyott, elképzeltet mását, a csurgatott romantikus víziót.

Semmi-téma? Nagyon is bonyolult. Két élet folyik egyszerre a két hősnőben. Ugyanaz a lehetőség két változatban. A szerkesztés, Molnár Kata egészen ritka képessége, úgy kovácsolja egybe a kettős mesét, hogy az olvasónak a téma fölvetésénél, az első sorokban diktált érzése az egyetlen, bővülő, gazdagodó kiáltásról végig megmarad. S itt már nemcsak a szerkesztő-képesség különlegesen erős, hanem Molnár Kata nyelve is az: költői eszköz egy mérnöki kézben. Nem egyszerűen «szép nyelv». Izgalom, könnyedség, elmés kihegyezett-ség, ritka hajlékonyság: gazdag képtermő fantázia szülötte, pompásan tud visszaadni egyetlen fordulatával helyzeteket, sorsokat, lelkiállapotokat. Erős összevonásai, mindig zeneien alkalmazott fosztóképzős jelzői biztos érzékletességgel állítanak az olvasó elé embert és helyzetet, tájat és lelkiállapotot. Erős, határozott, egyéni nyelv, — mégis alkalmazkodik a személyes jókedvtől az elboruló komolyságon át a giccses-dagályos túlzásokig, ahogy a regény kettős anyaga kívánja. Mese, figurák, helyzetek úgy emelkednek ki ebből a gazdag, árnyaltos stílusból, mint fürdőből a nagyon szerencsés fényképek: ami árny volt, — fényesség, ami körvonal, — gazdag plasztika.

Rendkívül értékes tehetség, egészen komoly — etikus — asszonyi lélek munkája ez a regény. Molnár Kata írósága: tehetség és mesterségi tudás szokatlan teljességű ötvözete.

Thurzó Gábor.

Haraszi Emil: A tánc története.
(Budapest. 1937. *Magyar Szemle Társaság. Kincsestár. 54. sz.*)

A tánc, ez a sokrétű emberi kifejezésforma, ahol szerephez jut a zene, a ritmus, a vallási szertartás, a szerelmi kedélyvilág, az ősi ösztön a mozdulat stilizálására, önmagában is hálás téma. Érdekesebb ennél valóban csak a tánc története lehet. Haraszi nagy kedvvel és méltó felkészültséggel írta meg hazai irodalmunkban — kétség kívül — úttörő munkáját. Különösen három pontban figyelemreméltók fejtegetései. A zenének és a táncnak kölcsönhatását vizsgálva, nem rendeli egyiket a másik alá vagy fölé, hanem szerencsés kézzel állítja ezeket egymás mellé. A továbbiakban a tánc lélektani eredjét és társadalmi rétegek szerinti szerepét kutatva, színes fejtegetésekben számol be a történeti események és a fejedelmi udvarok táncalakító befolyásáról. Végül hálásak lehetünk a szerzőnek a magyar tánc történetével foglalkozó soraiért.

A könyvecske minden során meglátszik az alapos készütség, amely — sajnos — magyar művek hiányában kénytelen volt idegen szerzőkhöz fordulni. Viszont ez nyomot hagyott a stíluson. Bizonyos, hogy a tánc és a mozdulatművészet egyes műszavaira nincs megfelelő magyar szó, de van a problémára, az arkaizálásra, organikusra stb. S ha fel kellett is emelnünk szavunk a magyar nyelv védelmében, természetesen nem változtattuk meg a mű kiválóságáról alkotott vélekedésünket.

Clauser Mihály dr.

Érdekes vita az olasz romanticizmusról. A mai olasz irodalmat tanulmányozva, az egyik rivistában érde-

kes irodalmi harc utóhullámzásaira bukkantam. A glossza csupán kezdőbetűikkel jelzett, szerzője egy anonim angol esztétával vitázik, aki az elbeszélő készséget és a romanticizmust akarja elvitatni az olasz irodalomtól. Annál inkább felfigyeltem a cikke, mert Luigi Russo olasz egyetemi tanár és kiváló kritikus éppen ebből a témakörből tartott előadásorozatot tavasszal a budapesti *Istituto Italiano di Cultura*-ban általános érdeklődés mellett. Az író Russo nézőpontjaiból és az ő eszmemenetében cáfolja meg ezeket a néhol még eleven irodalmi előítéleteket. Elég *Boccaccio* munkáját, vagy *Ariosto* «Orlando Furioso»-ját idézni ellenérvül, hogy az olasz géniuszból nem hiányzott az elbeszélő készség, sőt! A romanticizmust illetőleg valóban nélkülözte az olasz irodalom ennek ködös, boszorkányokkal és kísértetekkel tele északi válfaját, mint amilyent Walter Scottnál megszoktunk (nálunk Jósika), de hogy egészen kimaradt volna az olasz szellemiség alkotásaiból, ez erős túlzás. *Manzoni* «I promessi sposi»-ja az olasz romanticizmusnak a külföldi irodalmakkal versenyt kiálló alkotása. *Carducci*-nak is voltak romantikus pillanatai. Csak-hogy ez olasz géniusz mint mindenben, itt sem süllyedt szolgai másolásba, hanem saját képére formázta át ezt a szellemi áramlatot is. Mégjobban megnyilvánul ez a sajátosság a francia naturalizmus nyomán kialakult verizmuson, amely szakított Zolával, s olyan kiválóságok, mint *Verga*, *Capuana*, *Serao*, *Fucini*, *Fogazzaro*, *Deledda* adtak benne hangot az itáliai tájak sajátos költészetének.

(Róma, 1937 május.)

Mihály László.